'AYŞÎ MEHMET EFENDİ: HAYATI ve ESERLERİ

M. Vecih UZUNOĞLU*

Özet: Ayşî Mehmet Efendi, X./XVI. asrın sonları ile XI./XVII. asrın başlarında yaşamış, çeşitli medreselerde müderrislik yapmış ve muhtelif ilim dallarına ait birçok eser telif etmiş büyük âlimlerdendir. Doğduğu yer olan Tire'de ilk ilimleri tahsil eden müellif daha sonra İstanbul'a gitmiş ve orada öğrenimine devam etmiştir. İstanbul ve Bayındır'da bazı medreselerde müderrislik yapmanın yanında; tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm, belâğat, lügât, şiir, mantık gibi ilim dallarına ait eserler vermiştir. Ne yazık ki bu eserlerin çoğu günümüze ulaşamamıştır. Hayatı boyunca ilim ve maarife hizmet eden Ayşî Mehmet Efendi İstanbul'da 1016/1607 yılında vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayşî Mehmet Efendi, el-Munekkahâtu'l-Meşrûha, belâğat, sarf.

'Ayshi Mehmet Efendi: His Life and Works

Summary: Ayshi Mehmet Efendi, who lived between the XVI.th–XVII.th centuries and taught many disciples in madrasahs and wrote a lot of books in Islamic sciences, is one of the most remarkable scholars. He was educated in basic sciences in Tire, where he was born, and then went to Istanbul in order to make his education more advanced. He gave lectures at Istanbul's and Bayındır's madrasahs besides writing works on Islamic sciences such as commentary, hadith, Islamic law, theology, eloquence, lexicography, poetry, logic, etc. Unfortunately, many of these works couldn't reach today. In 1607, Ayshi Mehmet Efendi, who throughout his life served for education and public instruction was died in Istanbul.

Keywords: Ayshi Mehmet Efendi, al-Munakkahât al-Mashrûha, al-Balâghah, morphology.

* Ar. Gör., Dokuz Eylül Ü. İlahiyat F., Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı.

AYŞÎ MEHMET EFENDİ: HAYATI VE ESERLERİ

A- HAYATI

I- Adı ve Nisbesi

Adı Muhammed b. Mustafa et-Tirevî er-Rûmî el-Hanefî'dir. 'Ayşî nisbesiyle tanınmıştır[1].

II- Gençliği, Tahsili ve Mesleği

Ayşî Mehmet Efendi'nin hayatı hakkında kaynaklarda sınırlı bilgi verilmektedir. Onun hakkında bilgi veren eserlerin çoğu, kısa bir özgeçmiş ile eserlerinin bir listesini sunmakla yetinirler[2].

Çocukluk ve gençlik yıllarını Tire'de geçiren 'Ayşî Mehmet Efendi'nin ilk olarak hangi hocalardan ilim tahsil ettiği bilinmemektedir. Ancak o yıllarda İbn-i Melek, Kara Kadı, Lütfi Paşa ve Molla Arap medreselerinde ders okutan hocalardan ilim tahsil etmiş olması muhtemeldir. Buralarda müderrislik yapanlar arasında Kara Ca'fer Efendi (ö. 966/1559), Küçük Tâceddîn Efendi (ö. 973/1565), Kara Dede Kemâleddîn Efendi (ö. 975/1567), Çirçinzâde Hasan Efendi (ö. 976/1568), Neccârzâde Mehmed Efendi (ö. 977/1569), Bostan Efendi (ö. 977/1569), Pepkî Latif Efendi (ö. 978/1570), Alaşehirli Mustafa Efendi (ö. 979/1571), Muallimzâde Ahmet Efendi (ö. 980/1572) gibi alimler bulunmaktadır[3].

Daha sonra İstanbul'a giderek II. Selim'in hocası 'Atâullah Efendi'den[4] ders almıştır. İstanbul'da tahsilini tamamlayan 'Ayşî Mehmet Efendi, 25 akçe yevmiye ile Bayındır Hacı Sinan Medresesine tayin edilmiş, burada ilmî üstünlüğünü göstererek kısa sürede şöhrete kavuşmuştur. 990/1582 yılında İstanbul'a gitmiş, o sırada boş bulunan 40 akçe yevmiyelik bir medresede müderris olabilmek için Anadolu Kazaskeri Zekeriyyâ Efendi (ö.1001/1593)'nin huzurunda, hemşehrisi ve sınıf arkadaşı Ethem Efendi oğlu Şeyhî Efendi ile Kirmânizâde Mehmet Efendi gibi alimlerle imtihana girmiştir. 'Ayşî Mehmet Efendi burada da çeşitli ilimlerdeki üstünlüğünü ve liyâkatini ispat etmiştir[5].

'Ayşî Mehmet Efendi bir süre müderrislik yaptıktan sonra bu görevinden ayrılarak inzivaya çekilmiştir. İnziva hayatı müddetince ilimle meşgul olmuş ve birçok eser kaleme almıştır. Telif etmiş olduğu ilmî eserlerin mükafatı olarak Tire'deki İbn-i Melek medresesine tayin edilmiştir. Bu medresede birkaç sene ders okutmak ve eser telif etmekle meşgul olmuştur.[6]

III- Ölümü

Hayatını ilim ve maarife hizmetle geçiren 'Ayşî Mehmet Efendi, ömrünün son yıllarını İbn-i Melek medresesinde geçirmiştir. Daha sonra bir vesile ile İstanbul'a gitmiş ve orada vefat etmiştir.

"Oldu 'Ayşî cenanda vâsılı 'Ayş" mısrasının delaleti olan 1016/ 1607 yılında vefat eden 'Ayşî Mehmet Efendi, Edirne kapısı haricindeki Emir Buhârî zâviyesinin yanına defnedilmiştir[7].

IV- İlmî ve Edebî Şahsiyeti

Kaynaklarda 'Ayşî Mehmet Efendi'nin ilmî ve edebî yönüyle ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak onun hayat hikayesinden bahsederken II. Selim'in hocası 'Atâullah Efendi'den ders alıp tahsilini tamamladıktan sonra Bayındır Hacı Sinan medresesine tayin edildiğini, burada ilmî dirayetini göstererek kısa zamanda şöhrete kavuştuğunu, daha sonra 990/1582 yılında İstanbul'a giderek Anadolu Kazaskeri Zekeriyyâ Efendi'nin huzurunda imtihana girdiğini ve çeşitli ilimlerdeki üstünlüğünü ve liyakatini ispat ettiğini zikretmiştik[8].

Hayatının büyük bir kısmını talebe okutmakla geçiren 'Ayşî Mehmet Efendi, bir ara bu meslekten ayrılarak inzivaya çekilmiş, bu müddet süresince ilimle ve eser telif etmekle meşgul olmuştur. O, ilmî ve edebî kudretinin göstergesi olan eserlerinin çoğunu bu dönemde kaleme almıştır. Bu eserler, tefsîr, fıkıh, kelâm, belâğat, tasavvuf, lügât vb. birçok ilim dalına aittir. Ama ne yazık ki bu eserlerin çoğu bugün elimizde mevcut değildir. Mevcut olan eserleri incelendiğinde 'Ayşî Mehmet Efendi'nin ilmî ve edebî kudretinin ne kadar yüksek olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır[9].

'Ayşî Mehmet Efendi'nin yaşadığı devrin[10] hususiyetleri de kendisine bir değer atfetmektedir. Çünkü onun yaşadığı devirde, devletin siyasi ve iktisadi çözülmelerine paralel olarak ilmiye teşkilatında da bozulmalar zuhûr etmeye başlamıştı. Yine bu dönemde genel manada ilmî bir durgunluk vardı, telif eserlerin sayısı tercüme, şerh ve ta'lik eserlere nazaran azdı. Böyle bir devirde yetişen 'Ayşî Mehmet Efendi ilmî ve edebî şahsiyetinin üstünlüğü ile temayüz etmiş; muhtelif medreselerde hocalık yapmış, talebe yetiştirmiş ve bir çok eser kaleme almıştır. Bu ise ona ayrı bir değer kazandırmaktadır[11].

B- ESERLERİ

'Ayşî Mehmet Efendi'nin çeşitli ilimlere ait telif, şerh ve ihtisar nevinden birçok eseri bulunmaktadır. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm, belâğat, lugât, şiir, mantık vb. değişik ilim dallarına ait eserler veren müellifin günümüze ulaşan eserleri pek azdır. Kaynaklarda zikredilen eserlerinden birkaçı hariç diğer eserleri maalesef günümüze ulaşamamıştır. 'Ayşî Mehmet Efendi'nin günümüzde mevcut olan eserleri şunlardır:

1- el-Munekkahâtu'l-Meşrûha fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân[12]: Eser, belağat ilmi hakkında özlü, düzenli ve derli-toplu bilgiler vermektedir. Eserin telif sebebi ile ilgili müellife ait bir kayıt bulunmamaktadır. Lâkin 'Ayşî Mehmet Efendi'nin müderris olduğu göz önüne alınır, eserin tertîb ve metoduna bakılırsa; müellifin, ileri seviyedeki talebelerin istifadesine yönelik muhtasar bir

eser telif ettiği anlaşılmaktadır. Zira belâğat hakkında belli bir birikime sahip olmayanların eserden istifade etmeleri bir hayli zordur.

Eserin telif tarihi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ne var ki, müellifin hayatını incelerken onun belli bir dönemde inzivâya çekildiğini ve eserlerini telif etmekle meşgul olduğunu belirtmiştik. 'Ayşî Mehmet Efendi'nin eserini bu esnada yazmış olması muhtemeldir. Eser, Mukaddime, belağatın üç konusu olan Me'ânî, Beyân ve Bedî' ile Hâtime'den oluşmaktadır.

Mukaddime'de Fesâhat ve Belâğat terimleri hakkında genel bilgi verilmiş olup bu kavramlar alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir.

Mukaddimeden sonra belağatın üç konusu olan Me'ânî, Beyân ve Bedî', her biri ayrı ayrı **"Maksad"** başlığı altında özlü bir biçimde işlenmiştir.

Birinci maksad'ta Me'ânî ilmi, her biri **"Menzil"** altbaşlığı altında olmak üzere sekiz bölümde ele alınmıştır. Bu menzillerde; İsnâd, Musned, Musnedun İleyh, İnşâ, Kasr, Vasl ve Fasl, İcâz, İtnâb ve Musâvât konuları işlenmiştir.

İkinci maksad'ta Beyân ilmine yer verilmiş olup Teşbîh, Hakîkât-Mecâz ve Kinâye konuları üç menzil altında ele alınmıştır.

Üçüncü Maksad'ta ise Bedî' ilmi iki menzile ayrılmıştır:

Birinci menzil'de Tıbâk, İrsâd, Tevriye, Leff-u Neşr gibi sözü mâna yönüyle güzelleştirici unsurlar işlenmiştir.

İkinci menzil'de ise Cinâs, Seci', Kalb, Teşrî' gibi lafzı güzelleştirici unsurlar ele alınmıştır.

Hâtime'de ise şiir hırsızlıkları, İktibas ve Tazmin sanatları ile konuşanın sözünü lafız ve mâna bakımından güzelleştirmesi gerektiği yerlerden bahsedilmiştir.

Eserde âyetlerden ve eski Arap şiirinden istişhâda ağırlık verilmiştir. Buna karşılık hadîs ve mesellerden çok az istişhadta bulunulmuştur. 200'ü aşkın âyet ile 170'ten fazla beyte karşılık hadis ve mesellerin toplam sayısı 20'yi geçmemektedir.

Eser, metot ve tertip yönüyle Hatîb el-Kazvînî (ö.739/1339)'nin Telhîsu'l-Miftâh adlı eserine çok benzemektedir. Mukaddime ile başlayan daha sonra sırasıyla belâğatın üç konusu olan Me'ânî, Beyân ve Bedî' ilimlerini işleyen el-Kazvînî, eserini Hâtime ile tamamlamıştır. Mukaddime'de fesâhat ve belâğat hakkında bilgi verdikten sonra Me'ânî, Beyân ve Bedî' konularını yukarıda zikrettiğimiz şekilde, 'Ayşî Mehmet Efendi'nin tertîbine yakın bir tarzda işlemiş, Hâtime'de de aynı konuları ele almıştır. Bazı takdim ve tehirler ile tertip farklılığı dışında el-Kazvînî ile aynı konuları işleyen ve benzer metot takip eden 'Ayşî Mehmet Efendi'nin, ismini zikretmemiş olsa da Telhîsu'l-Miftâh'tan büyük ölçüde istifade ettiği kanaatindeyiz.

Yukarıda da değindiğimiz üzere 'Ayşî Mehmet Efendi bu eserini her ne kadar talebelerin istifadesine yönelik kaleme almış olsa da maalesef ders kitabı olarak şöhret bulamamış ve medreselerde okutulmamıştır.

el-Munekkahâtu'l-Meşrûha'nın altısı İstanbul kütüphanelerinde (Cârullah no: 1354; Laleli no: 2918; Laleli no: 2919; Hacı Selim Ağa no: 1059; Süleymâniye no: 914; Reisu'l-Kuttâb no: 1169/18); ikisi İzmir Milli Kütüphane'de (İzmir no: 368; İzmir no: 919) olmak üzere sekiz yazma nüshası bulunmaktadır.

2- el-Mukni' (er-Risâletu'l-Mantıkıyye)[13]: 'Ayşî Mehmet Efendi'nin mantık ilmine dair yazdığı muhtasar bir risâledir. İsâgocî geleneğine uygun olarak kaleme alınan bu eser Giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Müellif,

Giriş bölümünde; Mantık, Düşünme ve Hüküm kavramlarını açıklamıştır.

Birinci bölümde; Delâlet, Tanım ve Dört Tümel konularını işlemiştir.

İkinci bölümde ise Önermenin tanımı, çeşitleri ve önermeler arası ilişkiler hakkında bilgi vermiştir.

Üçüncü bölümde; Kıyâs, Terimler, Küçük ve Büyük önerme, Karîne, Mod ve Şekil kavramlarının tanımını yaparak Dört Şekl'i örneklerle izah etmiştir. Basit Kıyâs'ı şekil ve içerik açısından inceleyen müellif bu bölümü beş sanat adı verilen; Burhân, Cedel, Hitâbet, Şiir ve Muğâlata konularıyla bitirmiştir.

Eserin bilinen tek yazma nüshası İsmail b. Ömer tarafından 1138/1725 tarihinde istinsâh edilmiş olup İzmir Milli kütüphane, no: 1489/4 (105b-108a, str:19, Eb. 210x135 (140x60) mm, nesih)'te bulunmaktadır.

Keşfu'z-Zunûn ve GAL'de zikredilmeyen bu eserin Ayşî Mehmet Efendî'ye ait olduğunu müstensihin metnin sonuna düştüğü şu kayıttan anlıyoruz.

"تمت الرسالة المنطقية الموسومة بالمقنع للفاضل الكامل عيشي التروي الأيديني طيّب الله ثراه الملك الباري..."

3- Şerhu Hadîsi "İnneme'l-A'mâlu bi'n-Niyyât": Adından da anlaşılacağı üzere eser "Ameller niyetlere göredir" hadisini çeşitli yönlerden incelemektedir. Eserin başında hadisin tam metnini veren müellif hadis hakkındaki değerlendirmelerini "Bahis" başlığı altında yedi bölümde ele almıştır. Bunlar:

بحث الراوي : Müellif hadisin zikredildiği kaynakları sıralamakta, faydasının ve öneminin tartışılmaz olduğunu ifade etmektedir.

بحث الاعراب : Hadisi i'râb açısından tahlil etmektedir.

بحث البلاغة : Hadisi belâğat yönünden incelemekte, ihtiva ettiği edebî sanatları saymaktadır.

بحث الشرح : Meşru ve ihtiyârî bir ibâdetten ancak niyet sayesinde sevâba veya ikâba nail olunacağını, hadisi merkez alarak açıklamaktadır.

بحث الأحكام : Müellif hadisten çıkardığı hükümleri zikretmektedir.

بحث السؤال : Bu hadise yöneltilebilecek muhtemel soruları "فإن قلت" diyerek sormakta ve cevabını "قلت" diyerek vermektedir.

بحث الفائدة : Hadisten çıkardığı sonuçları maddeler halinde vermektedir.

Kaynaklarda zikredilmeyen bu eserin bilinen tek yazma nüshası İzmir Milli Kütüphane, no: 1132/9 (41b-51b, str: 21, Eb. 200x150 (150x85) mm, ta'lik, ist: 1054)'da bulunmaktadır. Eserin 'Ayşî Mehmet Efendi'ye ait olduğu metnin sonundaki şu ibareden anlaşılmaktadır. "ألفها عيشي رحمه الله تعالى تاريخ سنة 1054".

4- Rûhu'ş-Şurûh: Ebû Hanife (ö.150/767)'nin sarf ilmine ait yazdığı el-Maksûd[14] adlı eserine 'Ayşî Mehmet Efendi'nin yaptığı şerhtir. Bu eser 'Ayşî Mehmet Efendi'nin şöhretini temin eden ve baskısı yapılan tek eseridir. İlk baskısı İstanbul'da Matbaa-ı Âmire tarafından 1253/1837 yılında yapılmıştır. Daha sonra; 1260/1844, 1269/1853 ve 1275/1859 yıllarında yine aynı matbaa; 1282/1866 yılında Bosnalı Hacı Muharrem; 1292/1875'te de Ahmet Efendi matbaasında basılmıştır. Ayrıca eserin Süleymaniye, Âtıf Efendi, Köprülü ve diğer kütüphanelerde bir çok yazma nüshası mevcuttur.

5- Miftâhu't-Tukâ: Birgivî Mehmet Efendi (981/1573..)'nin "et-Tarîkatu'l-Muhammediyye" adlı eserinin muhtasarıdır. Eser Keşfu'z-Zunûn, Hediyyetu'l-Arifîn ve GAL'de zikredilmektedir[15].

'Ayşî Mehmet Efendi eserin giriş kısmında Birgivî'nin adı geçen eserinin anlaşılmadığını, bunun da dalgalı denize benzeyen ilminden kaynaklandığını zikreder. Her babta bol bol misal verdiğinden konular arasında kopukluk olduğunu ve bu yüzden asıl maksadının anlaşılmadığını dile getirir. Bu sebeple, eseri daha anlaşılır hale getirmek üzere Miftâhu't-Tukâ'yı kaleme aldığını belirtir.

Kaynaklarda "Telhisu't-Tarîkati'l-Muhammediyye" olarak geçen bu eserin bizzat müellif tarafından "Miftâhu't-Tukâ" olarak isimlendirildiği yine eserin giriş kısmında belirtilmiştir. Ali b. Muhammed b. Ali b. Muslim b. Suleyman tarafından 1144/1731 yılında istinsah edilen eserin bilinen tek yazma nüshası Süleymaniye kütüphanesi Reîsu'l-Kuttâb bölümü no: 507 (31y. str. 207x143 (157x78) mm, Nesih)'de bulunmaktadır.

'Ayşî Mehmet Efendi'nin günümüzde mevcut bulunan eserlerini zikrettikten sonra günümüze ulaşamayan fakat isimleri kaynaklarda zikredilen eserlerini belirtmek istiyoruz:

6- Telhîsu Ravzati'l-'Ulemâ : Hüseyin b. Yahya el-Buhârî ez-Zindevestî (4..00/1010 civarı)'nin "Ravzatu'l-'Ulemâ" adlı eserinin muhtasarıdır[16].

7- Tefsir: Kur'ân-ı Kerim'in yarısına kadarını tefsir etmiştir[17].

8- Şerhu Multekâ'l-Ebhur: İbrahim b. Muhammed el-Halebî (956/1549)'nin Hanefî fıkhına ait "Multekâ'l-Ebhur fi Furû'i'l-Hanefiyye" adlı eserinin şerhidir[18].

9- Lugat: el-Cevherî (393/1003)'nin "es-Sıhah" adlı lugatının muhtasarıdu. Katip Çelebi, eserin Muhammed b. Ebî Bekr er-Râzî (ö. 666/1267)'nin "Muhtâru's-Sıhâh" adlı eserinden daha kullanışlı olmasına rağmen şöhret bulamadığını ifade etmiştir. Eser Muhtâru's-Sıhâh tarzında bir lugattir[19].

10- Şerhu Gülistân: Sa'di Şîrâzî (691/1292)'nin "Gülistân" adlı meşhur eserinin şerhidir[20].

11- Usûl-ü Fıkh

12- Şerh-u Vird-i Settâr

13- Hakâyıku'l-Usûl

14- Netâyicu'l-Ezhân mine'l-Kelâm[21]

Sonuç olarak diyebiliriz ki, 'Ayşî Mehmet Efendi XVII. asırda Ege bölgesinde yetişen meşhur alimlerden biridir. Gerek değişik medreselerde müderrislik yaparak talebe yetiştirmesiyle gerekse muhtelif ilim dallarına ait yazdığı kıymetli eserleriyle kendi döneminde ilim ve maarife hizmet etmiş, feyizli ve bereketli bir hayat sürmüştür. Yazdığı eserlerinden sadece beg tanesi günümüze ulaşabilmiş diğer dokuz eseri ise yaptığımız araştırmalara rağmen maalesef bulunamamıştır.

---

[1] Bağdatlı İsmail Pap, *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn Âsâru'l-Musannifîn*, Thk. Rıfat Bilge, İbnu'l-Emin Mahmûd, MEB, Istanbul 1951, II, 267.

[2] 'Ayşî Mehmed Efendi'nin zikredildiği eserler: Atâî, *Zeyl-i Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, Istanbul 1989, II, 523; Kâtib Çelebi Mustafa b. Abdullah, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn*, MEB, İstanbul 1971, I, 454, 928; II, 1073, 1111, 1814; Bağdatlı İsmail Paşa, *a.g.e.*, II, 267; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Sad. A. Fikri Yavuz – İsmail Ozen, Meral Yayınevi, Istanbul 1972, I, 258, 366 Bursalı Mehmed Tâhir, *Aydın Vilayetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şu'arâ, Muerrihîn ve Etibbânın Terâcim Ahvâli*, Keşişyân Matbaası, İzmir 1324, s. 68; Faik Tokluoğlu, *Tire'de Yetişen Alim–Şâir–Mütefekkir ve Mutasavvıflar*, Râğıb Basımevi, Tire 1959, s. 29.

[3] Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, s. 101, 102,288,310.

[4] Atâullah Efendi: Aydın Sancağına bağlı Birgi (günümüz İzmir'in Ödemiş ilçesi sınırlarına dahil) kasabasındandır. Rüstem Pqa Medresesi'ndeki vazifesinden sonra Şehzâde Selim'e hoca olarak tayin edilmiştir. II. Selim padişah olunca Atâullah Efendi'yi yanına almıştır. Şöhreti gün geçtikçe artan Atâullah Efendi 5 yıl kadar

ulemâ ve ekâbire merci olmuş ve 979/1571 yılında vefat etmiştir. Bkz. Peçevî, *Târîh*, I, 458; Selânikî, *Târîh*, s. 42.

[5] Atâî, *Zeyl-i Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, II, 523; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 258, 366; *Aydın Vilayetine Mensûb Meşâyih...*, s. 68; Faik Tokluoğlu, *Tire'de Yetişen Alim...*, s. 29.

[6] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 366; *Aydın Vilayetine Mensûb Meşâyih...*, s. 68; Faik Tokluoğlu, *Tire'de Yetişen Alim...*, s. 29; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, s. 101.

[7] Bursalı Mehmed Tâhir, *Aydın Vilayetine Mensûb Meşâyih...*, s. 69; Faik Tokluoğlu, *Tire'de Yetişen Alim...*, s. 30. Tüm kaynaklarda 'Ayşî Mehmed Efendi'nin ölümü 1016/1607 olarak zikredilmesine rağmen Osmanlı Müellifleri'nde 1061/1650 olarak zikredilmektedir. Bu yanlışlığın bir müstensih hatası olduğunu zannediyoruz.

[8] Bursalı Mehmed Tâhir, *Aydın Vilayetine Mensûb Meşâyih...*, s. 68-69.

[9] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 258, 366.

[10] Kânûnî Sultân Süleymân (ö.974/1566)'ın saltanatının son yılları ile I. Ahmed (ö.1026/1617)'in ilk yılları arasındaki zaman diliminde yaşamıştır.

[11] Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/II, 490.

[12] Eserin edisyon kritiği tarafımızdan 1997 yılında Yüksek Lisans tezi olarak yapılmıştır. Tenkîh kelimesi sözlükte; düzeltmek, yazıyı gözden geçirmek, eksiklerini gidermek, iyisini seçmek anlamlarına gelmektedir. Bkz. Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, III, 50; Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, IV, 65; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II, 625.

[13] Eser 1998'de, DEÜ İlahiyat Fakültesinde "*'Ayşî Mehmed Tirevî'nin el-Mukni' (er-Risâletu'l-Mantıkıyye) Adlı Eserinin Tercüme ve Değerlendirilmesi*" adı altında, Doç. Dr. İbrahim Emiroğlu gözetiminde Sayit Demir tarafından lisans tezi olarak çalışılmıştır.

[14] 'Ayşî Mehmet Efendi Rûhu'ş-Şurûh adlı eserinin giriş kısmında el-Maksûd'un İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye ait olduğunu zikretmektedir. Buna uygun olarak İmâm-ı Birgivî de, el-Maksûd'a yaptığı İm'ânu'l-Enzâr adlı şerhte, eserin Ebû Hanîfe'ye ait olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık Keşfu'z-Zunûn'da eserin başkalarına da nisbet edildiği ifade edilmektedir. Bkz. Birgivî Mehmed Efendi, *İm'ânu'l-Enzâr*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1253, s.40; 'Ayşî Mehmet Efendi, *Rûhu'ş-Şurûh*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1253, s.131; Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, II, 1806.

[15] Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, II, 1111; Bağdatlı İsmail Paşa, *a.g.e.*, II, 267; GAL, Supl., II, 656.

[16] Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, I, 928; Bağdatlı İsmail Paşa, *a.g.e.*, I, 307.

[17] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 366.

[18] Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, I, 454.

[19] Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, II, 1073.

[20] Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, II, 1504.

[21] Atâî, *Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, II, 523; Bağdatlı İsmail Paşa, *a.g.e.*, II, 267; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, I, 366.